

PAPER DETAILS

TITLE: Aydın Kuvâ-yi Milliyesi'nin Bazı Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Pasa'nin Tesekkürü

AUTHORS: Turan AKKOYUN

PAGES: 183-209

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58269>

AYDIN KUVÂ-YI MİLLİYESİ'NİN BAZI FAALİYETLERİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN TEŞEKKÜRÜ

Turan AKKOYUN

Giriş:

'Şark Meselesi'(1) yakın tarihimizde hep Türklüğün aleyhinde kullanılan, devletlerarası bir tabirdir. XIX.Asırda ağırlığını hissettiren, XX.asrın ilk çeyreğinde, Türk Devleti'nin tamamen yok edilmesini amaç seçen 'Şark Meselesi' Türkler için I.Cihan harbinin ateşkesi olan Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile Avrupa lehine çözülür gibi oldu. Bu büyük harpde cepheden cepheye koşan Türk evlâtları, mütareke öncesinde, 'ata yurdu' olan Anadolu'ya ve 'Mübarek Topraklar'a düşmanı sokmamıştı. Şimdi savaş bitiyordu, ancak mütareke, asırlarca hür ve müstakil yaşamış olan Türk milletini tarihten silecek hükümler taşıyordu.

Tarihinde bir çok defa tehlikeler görmüş ve bunları bertaraf etmiş olan Türklük, buna lākayd kalamazdı. İlk önce mahallî istiklâl çareleri arandı. İngilizlerin, Fransızların ve İtalyanların işgallerini Yunan işgali takip edince, Türk mukavemeti bir anda silâhlanıverdi. Mahallî mukavemet hareketleri bir lider tarafından, kendi etrafında toplanacaktır. Bu lider, resmi bir vazife ile Samsun'a gönderilen Mustafa Kemal Paşa'dır.

-
1. 'Şark Meselesi', Bayram Kodaman'a göre, "Avrupa'nın veya Hristiyan âleminin İslâmiyet ve 1071 tarihinden itibaren Türklere karşı sürdürmüş olduğu eski bir politikadır."; Yuluğ Tekin Kurat'e göre de, "Osmanlı gazilerinin Gelibolu yarımadasına çıkmalarıyla başlamıştır." 'Şark Meselesi' iki ayrı safhada telakki edilebilir. 1-1699'daki Karlofça antlaşmasına kadar Türk-İslâm fütûhatını durdurmak, Hristiyanların yaşadıkları toprakların Türklerin eline düşmesine engel olmak. 2-1699'dan sonra Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanları kurtarmak. Avrupa'daki yeni gelişmeler ve sömürgecilikle birlikte XIX.asırda 'Şark Meselesi'nin çehresi tamamen değişerek dini faktörlerin yanında ekonomik ve stratejik menfaatler, milliyet faktörleri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bunlara XX. asırda politik ve ideolojik menfaatler de eklenince 'Şark Meselesi' Türklere karşı yürütülen çok yönlü ve zararlı bir politika haline dönüşmüştür. Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul 1983, s.7-8; Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara 1986, s.5.

A. Kuvâ-yı Milliye ve Aydın Havalisi:

1. İstiklâl için mücâdele etmek şarttı. Bu siyasi sahadan başlayarak, silâhlı mukavemete kadar uzanan bir mücâdele olmalıydı. Böylece Kuvâ-yı Milliye doğdu. Güneyde Fransızlara, batıda da Yunanlılara karşı ortaya çıkan Kuvâ-yı Milliye Türk istikbalinin tek ümidi olmuştur.

Daha İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali haberi duyulur duyulmaz, Aydın(2) ve Denizli'de(3) mitingler yapılmış, Birgi'de(4) Belediye Reisi Tevfik Bey'in başkanlığında Ulu Cami'de yapılan toplantıda mukavemet için kuvvet toplanması kararlaştırılmış, Nazilli'de(5) de yörenin Efeleri yavaş yavaş kıpırdanmaya başlamışlardır. 17 Mayıs 1919 tarihli Âtı Gazetesi de "Wilson Prensibleri Nerede" başlığını taşıyan bir yazı yayınlamıştır.

İzmir'i işgal eden Yunanlılar ileri harekâtına devam ederek Aydın'ı da işgal ederler. Bir müddet sonra, buranın Kuvâ-yı Milliyesi ile karşılaşılır. Burada, "Kuvayı Millîyeyi efeler, zeybekler, subaylarımız ve yedek subaylarımız teşkil ettiler."(6)

2. 27 Mayıs 1919'da Bayındır'ın işgale uğraması bir İzmir gazetesinde şu şekilde yer alır: "Haber aldığımıza göre dün öğleden sonra Yunan Kuvâ-yı işgaliye kıtaatı Bayındır kazasına bilâ-hadise vasil olmuş ve kazayı işgal eylemiştir."(7)

-
2. Miralay Mehmet Arif Bey, *Anadolu İnkılâbı Milli Mücadele Anıları*, İstanbul 1987, s.19.
 3. Ahmet Akif Tütenk, *Milli Mücadelede Denizli*, İzmir 1949, s.5.
 4. Behiç Galip Yavuz, *Bülten*, Yıl:5, Sayı:5, s.89. "Toplanacak kuvvetlerin komutanlığı Postlu Efe'ye verildi. Bozdağ'da Hacı Karaoğlu Salih, Efe'nin yardımcılığına getirildi."
 5. Cevat Sökmensüer, *Milli Mücadelede Aydın-Nazilli Cephest Kahraman Subaylarımız ve Zeybekler Hatıralarım*, İzmir t.y., s.6.
 6. Enver Behnan Şapolyo, *Kuvayı Milliye Tarihi*, Ankara 1957, s.48; "Batı Anadolu'daki bir kısım eşkiya ve zeybek topraklarına "gavur" girince, hükûmete karşı mücâdeleyi bırakıp, silâhlarını düşmana yöneltmişlerdi. Hükûmetle hiçbir bağı olmayan bu kişiler, Yunan'a karşı mücâdeleyi sürdürebilirlerdi. Bunlar çeteler teşkil ettiler ve kendilerine önceleri gizlice hükûmet ve askerî çevreler yardımcı oldu." Tuncer Baykara, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara 1981, s.86.
 7. *Ahenk*, 28 Mayıs 1335.

"Yunanlıların her memleketi böyle kolayca işgal etmeleri Ödemiş halkına pek fazla dokunmuş, Yunanlıları memleketlerine sokmamak, zulme uğramamak, Yunanlılara Türk'ün var olduğunu göstermek için Ödemiş'i müdafaaya karar vermişlerdir." (8) Bu inanç ile Türk kuvvetleri, Hacı İlyas istasyonunda Yunanı, milislerin 'İlk Kurşun'unu sıkarak karşılamış (9) ve faik düşman kuvvetine mukavemet ede ede geri çekilmişlerdir.

'İlk Kurşun' muharebesinde Türkler 20 şehit vermelerine rağmen, düşmana da yaklaşık 80 zaiyat verdirmeye başarısını gösterdi. (10) Bu yörede milislerin 'İlk kurşun'u atılmıştır ve bunu yenileri takip edecektir.

3. Haziran 1919 başında Yörük Ali Efe ile Kılıhoğlu Hüseyin Efeler mukavemet hareketine girmişlerdi. Ancak, bir türlü yeterli miktarda kişi toplamak mümkün olmuyordu. Çine'nin Yağcılar köyünde toplanabilen 17 kişi ile "hedefe doğru yola çıkmak oralarda kuvvetlenmeye çalışmak gerekiyordu." Nitekim öyle oldu. Bu küçük kuvvet 6 Haziran 1919'da Karahıtay Nahiyesi'nin Armutlu köyüne geçti. (11) Harekât şifre ile Harbiye Nezareti'ne bildirildi.

"898

Çine

9.6.35

Harbiye Nezaretine

.....

2. Aydın havzasında bulunan Türk çetelerinin Yunanlılar aleyhinde harekete başladığı.

.....

57 nci Fırka Kumandanı Şefik."

(12)

8. Nizameddin Karacebe, *Türk Ulusal savaşının İlk Parçası*, İstanbul 1940, s.111; Ekrem, "Ödemiş'te İlk Kurşun Atımı", *Anadolu*, 28 Mayıs 1933.

9. "Ellerini kollarını sallaya sallaya Ödemiş'i işgal edeceğini uman Çavaklos neye uğradığını şaşırmişti. Kısmen pusuya düşürülen Yunanlılar bir hayli telef olmuşlardı." Sökmensüer, *a.g.e.*, s.21.

10. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, Ankara 1977, s.280-1.

11. Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın 1964, s.151

12. ATASE Arşivi, Arşiv no: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya no: 4 (3-1), Göz No: 2 (14), Klasör No: 401, Fihrist No: 76.

Yunanlılar da, Türk çeteleri aleyhinde devamlı yayın yapmaktadır. Amaliya Gazetesi'nden "İktibas" yapan Ahenk Gazetesi'nde şu haber dikkatli çekiyor: "Nazilli havâlisinde Türk çetelerinin tedhişinden bir çoğu Türk olan iki bin kişi Aydın'a iltica' etmiştir."(13)

15/16 Haziran gecesi, Menderes Nehri'ni salla 30'ar kişilik ilk grup halinde geçen Türk müfrezesi, Malgaç köprüsünü tahrip ve buradaki Yunan müfrezesini de imha etmiştir. Malgaç baskınından sonra, müfreze civarda bir kaç köprüyü ve tren hattını muhtelif yerlerden tahrip ettiği gibi, Atça'daki düşman müfrezesine de baskın yapıp zarar verdirdi.(14)

Bu harekât da, "Mehmed Şefik" imzasıyla "Aydın-18.6.35 tarih ve 913 numara" ile Harbiye Nezaretine" bildirilmiştir.(15)

Yunanlılar da bu baskınla ilgili beyânât yayınladılar.

"Karargâh-ı Umûminin Beyânı,

Haziranın onbeşinci günü saat dokuzdan beri Aydın Yunan müfrezesi, Aydın cenubunda top ve mitralyözle mücehhez eşkiya' ile muharebeye tutuşmuştur. Aynı zamanda cenubdan hânelere tahassum etmiş olan Osmanîlerin taarruzuna da uğramıştır."(16)

4. Çine'de bulunan bir başka müfreze de, 19 Haziran 1919'da harekete geçirilir. Harbiye Nezareti de haberdar edilir.

"916"

Çine
19.6.35

.....

13. Ahenk, 29 Haziran 1335.

14. Kenan, "Türk İstiklâl Savaşında Milli Kuvvetlerin (Millis) İstihdamı ve Bundan Çıkan Neticeler", *Askerî Mecmuâ*, Sayı: 95, Yıl:52, 1 1.Kânun 1934, s.896.

15. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap no: 7 (52), Dosya No: 4(3-1), Göz No: 2 (14), Klasör No: 401, Fihrist No: 177.

16. Ahenk, 6 Temmuz 1335; Malgaç baskını tarihini, Rahmi Apak da 15 Haziran olarak kabul etmektedir, bkz. *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, İstanbul 1942, s.44.

2. Yunanlılar aleyhinde faaliyete ber-devâmdır.....
Askerlerimiz Menderes köprüsündedir.

57 nci Fırka Kumandanı
Mehmet Şefik."(17)

Bu müfreze de Erbeyli'ye bir baskın tertip eder. Ancak, Malgaç ve Atça baskınları kadar başarılı olunamaz. Çünkü Yunanlılar bir gün önce burayı takviye etmiştir. Türk müfrezesi Yunanlılara 30 ölü ve 40 kadar yaralı zaiyat verdirmesine rağmen 7 şehit ve 10'dan fazla yaralı bırakır.

Bu baskınların gayesi; halka moral takviyesi yaparak onlara mukavemet yapılabileceğini inandırmaktı. 57.Fırka Kumandanının verdiği "tenbih ve nasihat" açıktır: "Milli müfrezelerimize, faik kuvvetler karşısında ciddi muharebe vermekten sakınmalarını ve vazifelerinin baskınlar yapmak, zayıf kuvvetleri ele geçirirlerse bunları ezmek olduğunu ve faik kuvvetler karşısında muannidane müdafaalarda bulunmamalarını ve geri çekilmelerinin mağlubiyet addedilmemesini münasebet oldukça tenbih ve nasihat ediyordum"(18)

Elde düzenli hiçbir birliğin bulunmadığı bu zamanda en uygun yol olarak, küçük çete birliklerin baskın ve pusu kurma hareketleri kabul edilmiştir. "Eğer, ... bu kişiler, binlerce kişilerle çarpışmayı ilk günden göze almamış olsalardı, milli mücadelenin doğması da mümkün olmazdı."(19)

5. "Aydın" denilince ilk akla gelen, efeler ve zeybekler olur. "Aydın Kuvâ-yı Millîyesi" denilince de akla bundan başka bir şey gelmez. "Zeybek" kelimesi ve "Zeybeklik" bir takım iddialarda "Gemici"(20) olarak ifade edilirse de, zeybeklik, Türklerin Orta-Asya'

17. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7 (52), Dosya No: 4 (3-1), Göz No: 2(14), Klasör No: 401, Fihrist No: 217.

18. M.Şefik, *İstiklâl harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cıdali*, C.II, İstanbul 1937, s.97.

19. M.Şevki, *İstiklâl Harbi Nasıl Oldu?*, İstanbul 1934, s.24; "Bunlar canla başla vatan müdafaasını üzerlerine almışlardı." Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal paşa ve Milli Mücadelenin İç Alemi*, İstanbul 1967, s.22.

20. Bu iddiaya göre, 'gemici'lerin bu yörelerden hareketle İtalya'da Etrüks Devleti'ni kurduğu, Etrüks gemilerinin gemicileri "zeğbekler" (Palalılar) Anadolu Medeniyeti ile eşyasını Avrupa-Afrika sahillerine, Girit ve Teselya'ya, M.Ö.IV.binden M.Ö. 1600 yıllarına kadar taşıdıkları, "Palalılar"

dan getirdikleri bir sosyal müessese özelliği taşıdığı, bilhassa Batı Anadolu hayatında büyük ehemmiyeti haiz olduğu, zeybekliğin menşei'nin Türkler hattâ daha doğrusu Türkmenler arasında olduğu, müşahade edilir. (21)

"Efelerin, kollarında gümüşten kabı olan 'Bâzu-bend'ler vardır. bunun içinde kurşun geçmez muskası vardır. Bu muskaların içindeki yazılar, şayan-ı dikkattir. Tamamen eski Türklerin Orhun ve Uygur yazılarına benzer bir takım işaretlerle doludur...."(22)

Miralay Şefik Bey, şöyle bir değerlendirme yapmaktadır; ".... Her zeybeği hırsız, uğursuz, vahşi bir mahluk nev'inden telakki etmek doğru değildir. Zeybekler üç çeşite ayrılır; Birincisi, hiç kimseye hattâ hükûmete boyun eğmemek maksadıyla eline, silâhına, zekasına güvenerek hakim ve müstakil yaşamak için zeybekliği kabul edenler. İkincisi; elinden istemiyerek bir cinayet çıkması ve buna benzer bir cürüm işlemesi üzerine kanundan kaçmak maksadıyla zeybekliği kabul edenler. Üçüncüsü; sırf cinayet işlemek, hırsızlık, uğursuzluk etmek gibi sefil maksatlarla zeybek olup çıkanlar..."(23)

"Zeybekler bazılarının iddia ettikleri gibi tüfek yok-ekmek yok" prensibinin hâkim olduğu bir soyguncu güruhu değil, Texier'in de itiraf ettiği gibi, "aynı zamanda tacir ve iyi kervancı idiler." Menşei

isminin de Grekçe'de "...es" çoğuluyula yapılan "palages" olduğu, daha sonra denizden, karadan, önden ve arkadan gelen saldırılar deniz adamı "zeybeği" ve "efe"yi dağlara düşürmüş. H.Hilmi Bayındır-H.Fehmi Poyrazoğlu, *Aydın Kenti*, Aydın 1966, ss.29-37.

21. Zeybekler, asıl 'iyi savaşçı' olarak dikkati çekerler. Türklüğün bu hasletini gayet güzel korumuşlardır. Cevdet Paşa'nın ifade ettiği gibi, "Zeybekler, mehalik ve muhatarattan sakınmaz, yorulmaz, usanmaz, şuh ü şen, sanki askerlik için yaratılmış bir kavimdir, daha doğrusu insanın güzel bir soyudur." Zeybeklerin kendine mahsus kıyafetleri vardır. 1838'de getirilen "Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı", 1894 ve 1905'de getirilen yasaklar başarılı olmamıştır. Türk Milli Mücadele hareketi içinde de zeybekler kendine mahsus kıyafetlerini dâima muhafaza edeceklerdir. Tuncer Baykara, "Zeybekler (Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı)" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 22, Temmuz 1969, s.59-61.

22. Enver Behnan Şapolyo, "Efe, Zeybek, Kızan Yaşayışları ve Âdetleri", *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı: 1, Temmuz 1954, ss.43-55

23. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.34.

İzmir olan bir gazetede zeybeklerin hiç bir şeyden korkmadıklarını yazar."(24) Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nin temelini bu zeybekler teşkil etmiştir.

6. Miralay Şefik Bey şu ifadeleri ile o günkü durumu son derece iyi açıklamaktadır; "Münevver, nüfuzlu zevatin zeka ve idrâkleri mücâdelenin bir akıllı işi olmadığına kail ve binaenaleyh bu teşebbüse şiddetle hail oldukları Aydın'daki tecrübemizden anlaşılmıştı. Bu sebeptendir ki, biz bu işi vatanın kamı ve sınırı diri evlâtları ile başlamak mecburiyetini anlamıştık. İşte "he" dediğimiz zaman kırk-elli silâhlıyı etrafına toplayacak kadar nüfuz sahibi olan zeybek ruhlu, ehl-i vatan mecburiyet bu idi."(25)

Yine, Aydın Cephesi'nde hizmet etmiş olan, Asaf Gökbel de şunları belirtmektedir; "Şehirli veya köylü eli silah tutabilen kimselerin askeri mahiyette kurulacak her hangi bir teşkilâta gönüllü yazılacaklarını ummak hayal peşinde koşmaktan ve boş yere vakit kaybetmekten başka bir fayda vermezdi. Bu sebeple vatandaşları silâh başına çağırırken onlara, daha cazip görünecek ve rağretlerini kamçılıyarak daha çekici, daha popüler bir şekil ve renk vermek lâzımdı."(26)

Görüldüğü gibi bir mukavemet hareketinin başlayabilmesi için efelere-zeybek ve kızanlara büyük bir ihtiyaç vardır. Yayınlanmış olan bütün hatıralarda, zeybeklerin Millî Mücâdele'ye katılmasının bir zaruret olduğu konusunda ortak bir kanaat varsa da, bu zeybeklerin millî mukavemete katılma tarihleri ve katılmalarının sağlanması konusunda, hemen hemen bütün eserlerde ayrı yorumlar vardır.

7. Uzun bir müddet Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nin başında kalan Miralay Şefik Bey, Yörük Ali ve Kılıçoğlu Hüseyin Efeleri 5 Haziran 1335 (1919) tarihinde "millî kahramanlığa davet" ettiğini, ertesi günde de millî harekete katıldıklarını belirtmekle(27) beraber, Asaf Gökbel de, her iki Efe'nin "25 Mayıs'da Çine'nin Yağcılar köyüne inerek, vaziyeti kollamaya başladıklarını" sonra Yüzbaşı Faik Cevat, Teğmen

24. Tuncer Baykara, *XIX.Yüzyılda Aydın Eyaleti*, İ.Ü.E.F., Tarih Bölümü, 1965-1966 Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, s.25.

25. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.25.

26. Gökbel, *a.g.e.*, 141

27. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.27 ve 41.

Necmi ve Teğmen İsmail Hakkı Beyler'in çabaları sonunda, " Büyük emek ve yorgunluklarla, hatta tehlikelere katlanılarak..." Millî Mücadele'ye katıldıklarını belirtmektedir. Efelerin Şefik Bey ile görüştükleri gün, "...Menderes istikametine doğru yola çıkmak üzere ..." olduklarını da söylüyor.(28)

Efelerin, bir hafta önce veya sonra mücadeleye katılmasının pek fazla bir ehemmiyeti yoktur. Ancak Şefik Bey şöyle bir ifade kullanıyor, efeleri davet için gönderdiği "Yüzbaşı, bir çok zeybekleri ve bunların ahval ve evsafını tanıyor gibiydi." Buna göre Yörük Ali ve Kılhoğlu Hüseyin Efeler'in Asaf Gökbel'in verdiği tarihte Millî Mücadele'ye katıldıklarını kabul etmek lazımdır. (1 Haziran)

8. Aydın havalisinde Yunan birliklerine ilk baskınlar yapılmaya başlanmasından sonra efeler-zeybekler-kızanlar dağlardan inmeye başladılar. Zaten Nazilli Askerlik Şubesi Reis Vekili olan (Arap) Yüzbaşı Nuri Bey, Yunanlıların İzmir'i işgaline müteakip, tellallar çıkarıp, "Vatan için kullanacaklarına dair bir senet karşılığı silahların dağıtılacağını ilân ettirmiş ve bütün silâh ve mermileri dağıtmıştır."(29)

Kısa bir zamanda Yörük Ali Efe ve Kılhoğlu Hüseyin Efe'den başka, Danişmentli İsmail Efe, Kara Mehmed Efe, Tavash Mehmed Efe, Tavash Ömer Ağa komutasında "Menderes Güneşi Müfrezesi", Dokuzun Mehmed ve Hasan Hüseyin Efeler ve Mesutlulu Mestan Efe, müfrezeleri meydana gelmekle birlikte bunların toplam sayısı bin kişiyi bulmuyordu.(30)

9. (Arap) Yüzbaşı Nuri Bey, Nazilli havalisinde bulunan efeler ile irtibat kurmaya çalışıp, Sancaktarın Ali Efe başta olmak üzere bir çok Efe ile yaptığı mülakatta başarılı olmuşsa da, bu bölgede meşhur olan Demirci Mehmed Efe ile irtibat sağlayamamıştır. Millî Mücadele'de hizmetleri görülen, eşraf arasında ayrı bir yeri olan Nazillili zenginlerden, Çerkez Yusuf Bey, Yüzbaşı Nuri Bey'i Demirci Mehmed Efe ile görüştürür. Bundan sonra Efe kızanlarıyla "yüze inmeye" karar verir.(31)

28. Gökbel, *a.g.e.*, 141, 148 ve 150.

29. Naci Sadullah Danış, "Yakınlarının, Oğlunun ve Yaşayan Efelerin Gözüyle Demirci Efe ve Cepkenliler", *Demokrat İzmir*, 1 Kasım 1970.

30. Şapolyo, *Kuwayt...*, s.81-2.

31. Danış, *a.g.m.*, *Demokrat İzmir*, 3 Kasım 1970.

"Aydın bölgesinin millî mücadelesinin ma'ruf, simalarından olan Demirci Mehmed Efe, 336 senesi evâhırine kadar bir buçuk sene müddetle Türk ve ecnebi gazetelerinde, Meclis'i Meb'ûsân kürsülerinde ismi anılan bir kışi olarak 11 Temmuz 1335 tarihinde millî çalışmaya başlar."(32)

Bu tarihten itibaren Demirci Medmed Efe yalnız başına değil, kendi emir ve işaretiyle bağlı olmak üzere ayrı ayrı birer grup olarak sevk ettiği, Sökeli Ali Efe, Karacasu'dan Zurnacı Ali Efe ve Gökçen Hüseyin Efe birlikleri de kendi emrine bağlı bir kuvvet idi.

Zekası ve zeybeklikteki becerisi, zeybek destanları ile ruhları beslenen muhitte kendisini şöhret ve nüfuz sahibi yapmıştı. Zeybekliğinde hükûmete karşı ızhâr-ı husumet etmemiş, meselâ postalara vesair hükûmet adamlarına tecavüz etmemiş olmakla birlikte kaza ve nahiye merkezlerini basmış, hapishaneden arkadaşlarını çıkartmış ve buna mûmasıl her zeybeğin yapamadığı cür'etkarlıkları yapmış, halk üzerinde cür'et ve mahareti yayılmış destana geçmiş idi. Demirci Mehmed Efe, Zeybek olmakla beraber kaba değil, hassas ve terbiyelidir. Bu kısa tahlil O'nu yakından tanıyan Miralay Mehmed Şefik Bey'in yazdıklarının bir özetidir. Celâl Bayar da, Demirci Mehmed Efe'nin "ahlâk ve disipline" riayeti olduğu(33) üzerinde durmaktadır.

10. İzmir'in işgal edildiği haberi alındığı gün Birgi'de Belediye Reisi Tefik Bey'in başkanlığında, Ulu Cami'de yapılan toplantıda millî mukavemet için toplanacak kuvvetlerin komutanlığı Postlu Mestan Efe'ye verildi. Postlu Efe derhal Bozdağ Cephesi'nin tesisi hazırlığına başladı bu sırada Efe'ye, ilerleyen düşmanı durdurmak için Ödemiş'ten çağrı geldi. Ödemiş'ten döndükten sonra, Salıhlı yönünden gelecek düşmanı durdurmak üzere tekrar Bozdağ'a çekildi.(34) Bozdağ'a çekilen bir başka Efe de Karaerkek Mehmed Efe'dir. Postlu Mestan

32. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.161 vd.

33. Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.VII, İstanbul 1969, s.2225.

34. Postlu Mestan Efe, Ege bölgesi Kuvâ-yı Milliyesi'nin ünlü simalarındandır. Ödemiş-Bozdağ yöresinde faaliyetlerine başladıktan sonra Alaşehir Kongresine katıldı. Düşman karşısında çekilmek zorunda kalınca Nazilli'de Demirci Mehmed Efe'nin yanına gitti. Çarpışmalara katıldı. Ankara'ya giderek M.Kemal Paşa ile görüştü. Postlu Mestan Efe için bkz.Yavuz, *a.g.e.*, s.89.

Efe'nin Kuvâ-yı Milliyesinde Gölcük Milis Müfreze kumandanı oldu. 7'ler baskınına katıldı. Gölcük Cephesi bozulunca, Keles gediğinden Nazilli'ye Demirci Mehmed Efe'nin yanına geçti.(35)

Bir zamanlar Yörük Ali Efe'nin çetesinde zeybeklik yapan Tekeli İsmail Efe'yi, Yunanlılar İzmir'i işgal edince, eski efesi milli mukavemete çağırdı. O da Aydın yüzüne giderek Yağderesi'nde eski efesiyle birleşti, Nazilli baskınına katıldı.(36) 1918'den beri kendi başına efelik yapmaya başlayan Tıklaç Mustafa da Balyanbolu'da faaliyet gösterir.

11. Kuvâ-yı Milliye'nin bir başka namı simâsı Gökçen Hüseyin Efe'dir. Milli Mücâdele başlarında Kahrat köyünde oturmaktaydı. Yunanlılar işgale başlayınca, Ödemişliler mukavemet gücü oluşturarak, Gökçen Efe'yi de çağırdılar. Bu çağrı sonuçsuz kaldı. Ancak Fata Karakolunda görevli bir Yunan Çavuşu, Efe'nin akrabası olan bir kıza saldırınca, Efe Yunanlılarla uğraşmaya başladı. Silâh toplayarak kızanlarının sayısını artırdı. Fata köyündeki Yunan karakolunu bastı. Milli Mukavemet kuvvetlerine katıldı.(37)

12. Birbirinden habersiz olarak ortaya çıkan milli mukavemet hareketleri bir müddet sonra birleşecektir. "... 1920 yılının sonuna değin, bu kuvayı milliye çeteleri çok işler gördüler. Düşman karakollarını bastılar, köprüleri uçurdular, telgraf tellerini kestiler, yürüyüş kollarına saldırdılar.... Batıdan doğuya, kuzeyden güneye kuvayı milliye çeteleri, saldırıya uğramış yurdumuzun her köşesinde gerçek yurtseverlik nedir namerdlere gösterdiler."(38)

B. Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nin Cephe Tesisi:

1. Yunan işgali İzmir'den 3 yöne takip ederek hızla yayıldı. 27 Mayıs 1919'da işgal ettikleri Aydın'da da durmayıp, demiryolu boyunca ilerlemeye devam ettiler. Nazilli ve Denizli'de toplandıklarını iddia ettikleri on iki bin kişilik Türk milislerini dağıtmak, bunlara karşı Rum ahaliyi korumak bahanesiyle 3 Haziran günü Umurlu, Köşk ve Sultanhisar'ı işgal ettiler.

35. Ay.es., s.71; Şeref Üsküp, *Hey Gıdının "Efe"si*, İzmir 1988, s.82.

36. Köşk tarafındaki Yunanı takip edip, Binbaşı Hakkı Bey'in Birliğinde Aydın baskınında bulundu. Üçyol muharebesine katıldı. Akıncılık görevi aldı. Yavuz, a.g.e., s.92.

37. Gökçen Efe için bkz. Ay.es., s.87-8.

38. Ceyhun Atuf Kansu, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 1979, s.69.

Aynı gün Nazilli de işgale uğrar. "Aydın'dan buraya kadar olan işgal hâdisesi her ne kadar hâdisesiz cereyân etmiş ise de halkın izzet-i nefsiyle çok oynanmıştır. İşgal esnâ'sında içlerinde mücâdele aleyhdarı olanların dahil olduğu ba'zı kesen Yunan işgal kuvvetlerini alkışlarla istikbâl etmişdir. Bilhassa Nazilli Rumları alenen kahrolsun Türkler diye sokak sokak feryad etmişlerdir. Hamiyetli ve nâmûskâr halk bu vaz'iyetden çok müteessir olmuşlar ve bunun acısını çıkarmakda gecikmemişlerdir..."(39)

Bir taraftan Türk milislerinin silâhlı baskınları ve Denizli'deki millî faaliyetlerin artması, diğer taraftan İtalyanların diplomatik baskısı Yunanlıları Nazilli'den çekilmeye zorlamıştır.(40) Çekilen Yunanlıları, Türkler takip etmişler ve Kuvâ-yı Milliye 27 Haziran'da Aydın'ı kurtarmak için Umurlu'da toplanmıştır.

2. Millî Mücâdele tarihimize önemli bir olay olarak geçecek olan Aydın'ın kurtarılması(41) için Kuvâ-yı Milliye şehri 28 Haziran'da kuşatır.

27/28 Haziran 1919 gecesi Aydın istikametine sürülen keşif kolumuz, 28 Haziran sabahı bir piyade taburu kadar kuvvetle düşman tarafından tard edilmiş ancak bu kuvvet Menderes köprüsünde önce durdurulmuş ve mukabil taarruzla, Yunanlılar Aydın'a doğru çekilmek zorunda bırakılmıştır.

Nizamiye, Yörük Ali Efe kuvvetleri ve Denizli'den gelen Hamdi bey müfrezesi Aydın'a doğrudan taarruz ederken, Söke mıntıkasındaki Cafer Efe'nin milisleriyle, 135.Alay'ın I.Taburu'na da, Germencik Balatçık'ta bulunan Yunan kuvvetlerine taarruz ederek, bu kuvvetlerin Aydın ile ilişkisinin kesilmesi emredildi. Emirler 57.Fırka Kumandanı Miralay Mehmed Şefik bey tarafından veriliyordu.

39. Ahmed, *Türk İstiklâl Harbi'nin Başında Millî Mücadele*, Ankara 1928, s.65.

40. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey, Dahiliye Nezâreti'ne çektiği 20 Haziran tarihli telgrafta: "...bir taraftan Menderes ve Denizli korkusundan titreyen Yunanlılar, diğer taraftan millî kuvvetlerin hücumlarına maruz kaldıklarından bu gece Nazilli'yi terk ile firar ettiklerini ..." müjdeler. Hamdi Buytulluoğlu, "Millî Mücâdele Başlıyor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 18, Mart 1969, s.4, Belge No: 3.

41. Aydın'ın Geçici kurtuluşu için bkz. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, ss. 100-121; Gökbel, *a.g.e.*, ss.220-244; Apak, *a.g.e.*, s.81 vd., Ahmed, *a.g.e.*, ss.74-83; Karacebe, ss.118-124; Tütenk, *a.g.e.*, s.20 vd.

29 Haziran'da da taarruzuna devam eden Kuvâ-yı Milliye birliklerine karşı, Yunanlılar bir yandan karşılık verdiği gibi, diğer yandan da Aydın'ın bir kısmını ateşe vererek yangın çıkarmışlardır. (42) Şimdiye kadar, şehre ve halka zarar vermemek için ateş açmayan topçumuz gelişen olaylar üzerine tesirli bir ateş açmış, böylece Milli Mücadele'de ilk topçu ateşimiz Aydın'da kendini göstermiştir.

Yunan kuvvetleri, biri Efzon diğeri Fennî kıtalara mensup olmak üzere, Tire'den gönderilen iki bölüğün Aydın'a gelmesiyle takviye edildi. Balatçık ve Germencik'te bulunan düşman kuvvetleri Söke'den gelen kuvvetlerimiz tarafından tesbit edilip, Aydın'a gelmesi engellenmişse de, İzmir'den gelen erzak ve cephane yüklü bir trenin Aydın'a gelmesi engellenemedi.

29 Haziran akşamına kadar Türk Kuvâ-yı Milliyesi'nin taarruzu karşısında, Yunanlılar bir kısım yerleri terk etmiş, Aydın doğusundaki Kepez sırtları -Top yatağı- demiryolunun şehirden geçtiği hatta çekilip, burada müdafaaya başlamışlardır. Harekat 30 Haziran'da da devam etmiş, Antalya'dan getirilen 176. Alay'ın I. Taburu, Yunanlıların en fazla dayandığı Kepez sırtlarına taarruz edince, düşman burayı da bırakarak terk etmek zorunda kalmıştır.

Batı tarafından şehre taarruz eden müfrezeler, Aydın'a girmeyi başardı. Bunun üzerine Yunanlılar Aydın'ı terk edip batıya doğru, demiryolunun iki tarafından olmak üzere çekildiler. 135. Alay'ın I. Taburu, çekilen Yunanlıların ardıçlarının bulunduğu Topyatağı'na taarruz etmiş, neticede düşman tarafından harabeye çevrilmiş olan Aydın'a Türk kuvvetleri hakim olmuştur.

3. 30 Haziran'da bir tarafta yangınların, diğer tarafta silâh ve infilâk seslerinin arasında şehre giren 57. Fırka Kumandanı, "ahali-i hıristiyanıyeye ve ecnebilere karşı intikam alma..." gibi hatalara meydan vermemek için tedbir almak istedi ise de başarılı olamadı.(43) Çünkü, "... İslâm ahalinin Yunanlılara karşı silâha sarılması, Yunanlıların yaptıkları işgale karşı değil, ancak, ırzlarına, canlarına,

42. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 7(7-13), Göz No: 2(15), Klasör No: 402, Fihrist No:40.

43. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.121 vd.

mallarına ve mukaddesatlarına bir maksad-ı mahsus ile vahşiyane kasıtlar ile yaptıkları teşebbüs, tehlike ve memleket ve hükümet için felâket olduğu içindir..."(44)

Yörük Ali Efe, Yunanlıları alkışlıyanları cezalandırır.(45) "... Efeler şehirde hıyaneti görülen bazı Rumları öldürdüler, Efelerin içlerinde bulunan Binbaşı Hacı Şükrü Bey, şehrin inzibatıyla meşgul olmak istedi, fakat zeybeklere söz geçirmek kolay olmadı."(46) Manisalı İstelyolyo, Yunanlıları Aydın'a davet eden zengin fabrikatör Yorgiyadis gibi kişiler öldürüldü. Aydın'ın, Rumların elinde bulunan çarşısının yağmalanması kısmen önlendi.(47)

Milislerden farklı olarak, "Çevre köylerden hattâ pek uzak yerlerden koşup gelerek, Kuvâ-yı Milliye'nin ardı sıra şehre sokulan binlerce insan" soyguna katılırken, "Zeybekler ve çeteler mütamadiyen havaya kurşun sıarak, keyif çatmakta ve silâhlarının tesirini denemek için canlı hedefler aramakla meşguldü..."(48)

4. Gelişen olaylar içinde, Türk kuvvetlerinin Aydın'da tutunamayacağını anlayan halk taşıyabileceği eşyasını alıp, Nazilli, Yenipazar, Koçarlı ve Söke taraflarına göçe başladı. Bu göç hareketi de yeni meselelerin ortaya çıkmasına sebep oldu.(49)

Aydın'ın geri alınmasını 1.7.35 tarihli şifre ile Harbiye Nezareti'ne, II.Ordu Müfettişliği'ne ve XIV.Kolordu Kumandanlığı'na bildiren, 57.Fırka Kumandanı M.Şefik Bey'in Aydın'daki faaliyetlerini şöyle özetleyebiliriz:(50)

44. Buytulluoğlu, *a.g.m.*, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 24, Eylül 1964, s.28, Belge No:4, (Şefik Bey'den Harbiye Nezareti'ne 2.8.35 tarihli)

45. Bayar, *a.g.e.*, C.VI, İstanbul 1968, s.1945.

46. Şapolyo, *a.g.e.*, s.83.

47. Bayar, *a.g.e.*, C.VII, s.1972 vd.

48. Gökbel, *a.g.e.*, s.246.

49. Sultanhisar Müdürü Ali Rıza, 3 Temmuz 335 tarihinde, 57. Fırkaya yazdığı şifrede; "...hicretin önünün alınması..."nı istemiştir. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 6(3-4), Göz No: 2(14), Klasör No: 402, Fihrist no: 78.

50. M.Şefik, *a.g.e.*, C.11, ss.125-9.

1. Bozöyük Hacı Süleyman Efendi'nin de gayretiyle Aydın'da milli bir heyetin teşkili için çalıştı.

2. Depoda evvelden kalan silâhların mevcut olduğu anlaşılınca, ilân edilerek halka dağıtıldı.

3. Cephanenin, Menderes köprüsüne nakli için 176. Alay'ın I.Taburu Kumandanı kıdemli Yüzbaşı İsmet Bey görevlendirildi. Mümkün olduğu kadar nakledildi. Büyük bir insan göçünün olması, trenden kısmen faydalanmayı imkân vermiştir.

4. Top cephanesi de, Yüzbaşı Yakup Bey ve Rasım Efendi'nin gayret ve çabalarıyla büyük ölçüde Menderes köprüsüne nakledildi.

Bu tedbir ve faaliyetlerden anlaşılacağı gibi, Fırka kumandandanı, Aydın'ın tekrar işgali halinde ilk engeli Menderes köprüsünde kurmak düşüncesindedir.

Ayrıca, Aydın'ın ikinci defa işgal tehlikesine karşı buradaki Rumların içerilere nakline çalışıldı. 1 Temmuz'dan itibaren trenle Nazilli-Denizli-Isparta-Burdur'a istedikleri yerlere gönderildiler.(51) Böylece Yunanlıların çete ve askeri kuvvetlerine katılma ihtimali kuvvetli olan bir kütle, Türk kontrolüne alınmış oldu.

3 Temmuz'da Yunan taarruzu kendisini gösterdiğinde, Aydın'da milislerden sadece Yörük Ali Efe ve Kılhoğlu Hüseyin Efe'nin kızanları vardı. Yarbay Sarıyanis komutasında demiryolunun iki tarafından Aydın'a yürüyen düşmana karşı sürülen keşif kollarımız düşmanla temas edip, bu teması koruyarak Aydın'a doğru çekilmişlerdir.

Aydın'a demiryolu istikametinden saldıran düşman kuvvetlerine karşı, topçu ateşi açılmış, şiddetli muharebeye rağmen, Kuvâ-yı Milliye şehri terk etmedi. 3/4 Temmuz gecesı, 57.Fırka Kumandanı Miralay Şefik Bey elde kalan son kuvvetlerini Menderes köprüsüne çekti.

Yunanlılar, 4 Temmuz 1919'da mukavemet görmeden şehre girince, Aydın ikinci defa Yunan işgaline maruz kaldı.

5. Yunanlıların, Aydın'ı işgaliyle "...İslâm mahallelerini yakması ve tahrip etmesi..."(52) bir olmuştur. Hemen ardından ileri

51. Ay.es., C.II., s.131.

52. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No:6(3-4), Göz No:2 (14), Klasör No:402, Fihrist No: 96.

harekâtına devam ederek, Menderes köprüsüne ulaşmıştır. "Menderes köprüsündeki kuvvetimize taarruz eden Yunan kuvvetleri, makinalı tüfenk ve topçu ateşimizle durdurulmuştur."(53)

Yörük Ali Müfrezesi, çekilmek zorunda kalan düşmanı takibe çalışmışsa da, Yunanlıların karşı saldırısı üzerine takipten vazgeçerek, Menderes köprüsüne doğru çekildi. Her ihtimale karşı köprüdeki kuvvetlerini Dervişkahveye çekmiş bulunan miralay Bey de, Yörük Ali Müfrezesi ve bir Piyade Müfrezesi ile birlikte, Menderes köprüsüne gelmiş ve burasını tutmuştur.(54)

"Yunan kuvvet-i askerisi 7 Temmuz'da Menderes nehri cenûbuna geçerek..."(55) kuvvetlerimizi kuşatmaya başlaması üzerine, güneye çekilmişler, çekilirken meydana gelen çatışmalarda, Yunanlılara 3'ü subay olmak üzere 150 zaiyat verdirilmiştir. Yunanlılar güneye doğru ilerlerken, İtalyanların işgal bölgesine girmişlerdi. "Çine'deki İtalyan kuvvet-i işgaliyesi işe müdahale edib, Yunan askerini Menderes'in şimaline def etmişler..."(56) "Yunan kuvvetleri bundan sonra İtalyan nüfuz mıntıkasına tecavüz etmemişler, fakat İtalyanlar da milli kuvvetlerimizin Menderes köprüsü istikametinden Yunanlılara taarruz edilmeyeceğine dair, 1. Tümen komutanı Albay Zafiriyu'ya söz vermişlerdir."(57) İtalyanlar bunu bir "rica" olarak 57.Fırka Kumandanına bildirdiler. Böylece Aydın üzerine "Menderes köprüsünden hareket imkân" kalmıyordu.

6. İtalyanların müdahalestyle, "Menderes köprüsünden hareket imkânı" ortadan kalkınca, Kuvâ-yı Milliye Umurlu'da toplanmaya başladı. 11 Temmuz 1919'da, 57. Alay Kumandanı Binbaşı

53. ATASE Arşivi, Arşivi No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 6(3-4), Göz No: 2(14), Klasör No: 402, Fihrist no: 85.

54. Karacebe, *a.g.e.*, s.126-7.

55. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 7(7-13), Göz No: 2(14), Klasör No: 402, Fihrist No: 90. "Yunan Karagâh-ı Umûmisinin Beyanatı: Yunan müfrezesi dün sabahleyin Aydın cenûbundaki Menderes geçitlerini itdi. Ve mezkûr geçidlerin cenûbunda fırara mecbûr olan eşkiyâ'ları takibe devâm. Eşkiyâ'lardan büyük çaplı 350 mermi iğtinam etmiştir..." *Ahenk*, 9 Temmuz 1335.

56. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 6(3-4), Göz no: 2 (14), Klasör No: 402, Fihrist No: 89.

57. Karacebe, *a.g.e.*, s.128.

Hakkı Bey, Umurlu'da bin kadar kuvvetin toplandığını ve bu esnada Demirci Mehmed Efe'nin iki yüz kadar zeybeğiyle geldiğini, doksan kadar askeri şahsın kendilerine katıldığını bildirmiştir."(58)

Bu gelişmeler üzerine, milis kuvvetlerin kumandanlığına, "Kuvâ-yı Milliye Kumandanı" ünvanı ile, 175. Alay Kumandanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey, Cephenin Topçu Kumandanlığı'na Mülâzım-ı evvel (Üstteğmen) Gelibolulu Kemal Efendi getirilerek, "...Aydın'ın doğusunda kurulmaya çalışılan cephenin, nizamiye ve milis kuvvetleri Fırka Kumandanlığına bağlanmış ..."oldu.

13 ve 16 Temmuz tarihlerinde, Demirci Mehmed Efe ve diğer milisler birleşerek, Aydın'a iki defa taarruz teşebbüsünde bulundularsa da, başarı sağlanamadı. Yunanlılar karşı taarruza geçtiler. Türk kuvvetleri Umurlu'yu boşaltmışlar ve Köşk'ün batısında tutunabilmişlerdir.

Meydana gelen gelişmelerden sonra, Köşk'te bir cephe kuruldu. 20 Temmuz 1335 tarihinde şöhreti kısa zamanda yayılan Demirci Mehmed Efe, bir tebliğ yayınladı. Bu tebliğde; sert bir üslub kullanılır, "üçyüzon, üçyüzonbir, üçyüzoniki, üçyüzonüç, üçyüzondört" doğumlular "kırk saat" içinde şubelerine müracaat edeceklerdir.(59)

C. Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nin Cephe Faaliyetleri:

1. Köşk'te kurulan cephedeki milis kuvvetlerimizin sayısı, yarısı Demirci Mehmed Efe'ye, diğer yarısı da Yörük Ali Efe'ye mensup olmak üzere, iki bin kadardı.

Menderes ovası kesiminde her biri, bir milli reisin, ellişer altmışar kişilik gruplar halinde Demirci Mehmed Efe'ye mensup bin kişilik iki gönüllü taburu ilk önce I. ve II. Gönüllü Taburu olmak üzere düzenlenmiş ve kumandanlığına, (Arap) Yüzbaşı Nuri Bey getirilmişti. Bu gönüllü iki tabura bir yenisi daha ilave edilerek, bir alay kurulmuş ve adı "Millî Menderes Alayı" olmuştur.

58. Gökbel, *a.g.e.*, s.280; Bayar, *a.g.e.*, C.VII, s.2090; *Türk İstiklal Harbî*, C.II, 1.Kısım, *Batı Cephesi*, Ankara 1963, s.199.

59.Tam metin için bkz. Ahmed, *a.g.e.*, s.91; Krş., Şapolyo, *a.g.e.*, s.87-8; Gökbel, *a.g.e.*, s.289.

Cephenin dağ kesiminde de Yörük Ali Efe'ye mensup, yine bin kişilik iki gönüllü taburu bulunmaktadır. Bu iki gönüllü taburun kumandası da, Piyade Yüzbaşı Zekâi Bey'e verildi. Bu iki tabura da bir yenisi eklenerek, ikinci bir alay oluşturuldu. Buna da "Millî Aydın Alayı" adı verilmiştir.

"Millî Menderes Alayı" Kumandanı'nın karargâhı Köşk'ün Çiftlik köyünde, "Millî Aydın Alayı"nın ki de, Umurlu'nun Çayyüzü köyündedir.

Yayınlanan "sert" beyannemeler üzerine cephenin insan mevcudu kısa zamanda ıkmal edilmiştir. Demirci Mehmed Efe "Umûm Aydın ve Havâlisi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı" ünvanını aldı.(60) Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in cepheden ayrılmasından sonra, 5 Ekim'de Efe, "Aydın ve Menteşe ve Havâlisi Umûm Kuvâ-yı Milliye Kumandanı" olacaktır.

Cephe kurulduktan sonra Gökçen Efe'de Ödemiş civarında, Yunanlılara karşı baskınlar düzenlemek, düşmanın ilerlemesine engel olmakla görevlendirilmiştir. Gökçen Efe bu görevi şehit oluncaya kadar başarıyla yerine getirir.

2. "Aydın muhitinde mücâdeleye iştirak eden otuzu metecaviz çete vardır. Bunların yirmi beşten fazlasını yalnız Aydın Lıvası ile Ödemiş kazaları çeteleri teşkil ediyordu. Antalya Lıvası hariç olmak üzere diğer livalarda erbâb-ı şekavet kalmadı. Kâifesi düşmanla çarpışmak için teşrik-i mesaiye geldiler. Bu çetelerin mevcudu otuz ile yüz elli nefer arasında idi... Çeteler mevcudunun dolgun olmasına rağmen kıtaat-ı askeriye pek zayıftı... Demirci Mehmed Efe'nin en şayan-ı takdir hizmetlerinden birisi mevcudu mühim yekûnlara baliğ olan, hiç kimseye boyun eğmeyen ve bizi müşğûl mevkilerde bırakacak olan çete unsurunu, maksadı ulviye hadım kılacak mazarâta meydan vermiyecek suretde daire-i itaatde bulundurmuş olmasıdır..." Mîralay

60. Bir çok eser, Demirci Mehmed Efe'nin bu ünvanı, 4 Eylül 1919'da aldığını yazarsa da; Efe, 22 Temmuz 1335 tarihiyle ve bu ünvanla "İstanbulda Şevketli Padişah Hazretleri Huzuruna" bir telgraf çekmiştir. Buytulluoğlu, *a.g.m.*, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı:22, Temmuz 1969, s.44, Belge No:4; Denizli Heyet-i Milliyesi'ne çekilen Şifrelerin, "31 Temmuz 335", "2 Ağustos 335", "25 Ağustos 335" tarihli olanlarında, Efe'nin komutan olarak imzası vardır. Tütenk, *a.g.e.*, s.56, 57 ve 65. Efe'nin bu ünvanı cephe kurulur kurulmaz kullanmaya başladığı ortadadır.

Şefik Bey, böyle bir değerlendirme yaparken cephede bulunan Kuvâ-yı Milliye'nin genel karakterini de çizmektedir.(61)

"Memleketin ve Hükûmetin vaziyet-i siyasiyesi milli kuvvetlerin Düvel-i İtilâfiyeye karşı ordudan ayrı olarak hareket ettikleri şeklinde göstermek için, milli kuvvetlerin zahiri ve surî olmak üzere ayrı birer kumandanı bulunduruluyordu. Hakikatte nizamiye ve milli kuvvetler düşmanla mücâdele itibarıyla Fırka kumandası altında vahdetle sevk ve idare ediliyordu."(62)

3. Köşk'te bir cephenin kurulması üzerine, düşman burayı boş bırakmamak şartıyla, Ödemiş civarında baskın ve saldırılarda bulundu. 20 Temmuz'daki Türk milislerinin taarruzuna aynı gün cevap verildiği gibi, 26 Temmuz'da Yunanlılar Çereli ve Çerkez köyünü basmışlar ve Türk müfrezeleri, Yunan müfrezesine 2 ölü, 7 yaralı olmak üzere zarar vermiştir. Burada da mukavemet çabuk sağlanmıştır. Nitekim, kurulan Kuvâ-yı Milliye, 28 Temmuz'da Birgi'de bulunan Yunan kuvvetlerine baskın düzenlemiş, 9 saat süren çatışmadan sonra kuvvetlerimiz Bozdağ'a çekilmişlerdir.(63)

Aydın Kuvâ-yı Milliyesi, Yunanlılara karşı başarılı hareketler yaparken, İstanbul'a sık sık şikayetler olmaktadır. Bu şikayetler Harbiye Nezâreti'nden 57.Fırka Kumandanlığı'na gelen yazılara da akseder. Miralay Şefik Bey, hatıralarında şöyle bir açıklamada bulunur. "...Ben iddia ediyorum ki, Kuvâ-yı Milliye vücut bulduktan sonra Aydın ve Denizli havalisinde şekavet, katli nüfus gibi ceraim, Kuvâ-yı Milliye'nin vücutundan evvel vukua gelen bu nevi ceralme nazaran hiçtir.... Emniyet ve asayiş namına, mütareke döneminde Aydın muhitinde zerre kadar eser yoktu. Bunu inkâr edecek bir fert çıkamaz. Kuvâ-yı Milliye vücut bulduktan sonra ceraimin hiç vuku bulmadığını iddia etmemekle beraber Kuvâ-yı Milliye hangi serveti dağa kaldırdı. Hangisini tehdit ile binlerce lira aldı. Hangi köyü ve hangi hükûmet dairesini bastı. Katli nüfus oldu ise ne mahiyette oldu.... Yine insaf ile itiraf olunmalıdır ki, Demirci Mehmed Efe'nin temini asayiş hususunda hizmeti pek büyüktür..." (64)

61. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.166.

62. *Ay.es.*, C.II, s.173.

63. Karacebe, *a.g.e.*, s.137.

64. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.193.

4. Yunanlıların yaptıkları baskınlar işgal ettikleri yerlerde meydana gelen insanlık dışı olaylar, bilhassa düşmana yakın nahiye ve köylerde Millî Mücadele fikrini ateşlemeye devam etmiştir.

"Köşk'de Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığına

Yunanlılar Adagide ve Ketenderesi halkını Adagide'ye habs etmişlerdir. Bademiye halkı da kısım kısım Kuvâ-yı Milliye'ye ilhâk oluyor.

19.8.35

Üçyol Mıntıka Kumandanı"(65)

Cepheye, dolayısı ile düşmana uzak yerlerde ise durum çok daha farklı olabiliyor.

"Köşk

Denizli Heyet-i Milliyesine

Cepheye gönderilecek efrâdın bir kısmı doktorlara rüşvet vererek tebdil-i heva alıyormuş, rüşvet bâbı kapandı, haber alırsam hepsini idam ederim, Böylece ma'lumunuz olsun.

25 Ağustos 335

Mıntıka Kumandanı Mehmed Efe"(66)

22 Ağustos 1919'da Aydın'ı tekrar kurtarma kararı verilir. İtalyanlar, bu karardan haberdar olurlar. Bu arada şu telgraf alınır.

'5005

20.8.35

Vürûdu: 23.8.35

Çine'de 57 nci Fırka Kumandanlığına

Der-saâdetde bulunan İngiliz Ordusu Başkumandanı General Milne'den alınan tezkere sûreti aynen,

Memleket ve milletin selâmeti namına her çareye tevessül ederek Kuvâ-yı Milliye'nin tecavüz etmemesi için tedâbir.

Nazır Şefik" (67)

65. ATASE Arşivi, Arşiv No: 7/3446, Dolap No: 7(52), Dosya No: 4(1-5), Göz No: 4 (20), Fihrist No: 54.

66. Tütenk, a.g.e., s.65

67. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 8(2-6), Göz No: 3 (14), Klasör No:403, Fihrist No:146.

Kuvâ-yı Milliye bu telgrafı dikkate almadığı gibi, şu cevabı yazacaktır:

"Nazıllı

25.8.335

Harbiye Nezâretine.

Aydın ve civarı Kuvâ-yı Milliyesinin, Yunanlılar bu havâliyi terk etmedikçe, taarruzları devâm edecektir. Durdurulması mümkün değildir.

Kuvâ-yı Milliye Kumandanı"(68)

26 Ağustos'da Aydın'ı tekrar kurtarma kararı uygulamaya konulduysa da başarılı olunamadı. Sonuç olarak, Kuvâ-yı Milliyeciler, "düşmanı kendi mıntikalarında baskın, pusu, akın taarruzlarıyla hırpalamak şeklindeki müstakıl müfreze taarruzlarının, şimdilik daha ehemmiyetle devam ve icrası lüzumuna kanaat ettiler."(69)

5 Eylül'de Yunanlılar yeniden küçük müfrezeler halinde saldırmışlar ve Umurlu'daki Kuvâ-yı Milliye'nin mukavemeti neticesinde 120 ölü bırakmışlardır.(70)

5. Kuvâ-yı Milliye'nin ve kumandanlarının şöhretleri her geçen gün biraz daha artmaktadır. Bu şöhret, kısa zamanda İstanbul basınına kadar yayılır. "Kuvâ-yı Milliye Ricâlinden Simâlar"(71) başlıklı yazıda Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nden iki kumandan da yer alır. "...11.Hacı Şükrü Bey, refiki Demirci Efe ile Aydın felâketi üzerine zuhur eden bir kumandandır. Hasâneti dillere destandır. 12.Demirci Efe, Aydın fâciası üzerine vatani için koşan kadın-erkek iki, üçyüz maiyetiyle Yunan fırkalarını koğan Türk kahramanıdır..."

Yazışmalarda, Ekim ayında cephede bir "durgunluk -suskunluk" dönemine girildiği görülmektedir. "Cephelerde sükûnet vardır. Şâyân-ı arz hâdise yokdur efendim. 13.10.35 Köşk Müfrezesi Kuvvetleri Namına Hakkı."(72)

68. ATASE Arşivi, ArşivNo: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 8((2-6), Göz No: 3(14), Klasör No: 403, Fihrist No: 146.

69. M.Şefik, *a.g.e.*, C.II, s.207-8.

70. Apak, *a.g.e.*, s.94.

71. *İleri*, 9 Teşrin evvel 1335-1919.

72. ATASE Arşivi, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(52), Dosya No: 9(12-14) Göz No: 3(14), Klasör No: 404, Fihrist No: 8.

16/17. 10.335 tarihiyle, Karacabey, Türkmen, Çaykışla ve Demirci Heyet-i ihtiyâri'ne, Demirci Mehmed Efe tarafından gönderilen şifre ile, "... vatanın istikameti için, hükümrân-ı Padişahın istiklâlinin te'mini için bu uğurda ...eşkiyâ'lığın, soygunculuğun terki istenmiştir...."(73)

57. Fırka 18 Ekim 1919'da XII. Kolordu'ya bağlandı.(74) Bu tarihlerde, Aydın ve Menteşe Havalısı Umûm Kuvâ-yı Millîye Kumandanı Demirci Mehmed Efe, bir "umûmi taarruz" hesapları yapmaktadır.

6. Aydın Cephesi'nin sadece askeri olaylara değil, iç ve dış siyasette de adını duyuracak gelişmelere sahne olduğunu biliyoruz. "Yunan-İtalyan (Venizelos-Tittoni) Gizli Andlaşması", "Birinci Nazilli Kongresi", "Jandarma Umûm kumandanı Ali Kemal Paşa'nın Tutuklanması", "Aydın Cephesi'nde Cumhuriyet İlân edilmesi Fikri", "Milletlerarası Tahkik komisyonu'nun Aydın Cephesi'ndeki İncelemeleri", "İkinci Nazilli Kongresi", "Nazilli Heyet-i Millîyesi", "milne Hattı"(75) Aydın Kuvâ-yı Millîyesi'ni doğrudan doğruya etkileyen önemli olaylar olmakla beraber, yazımızın kapsamı dışında tutulmuştur.

7 Ekim 1919 ortalarında hiçbir başarı ihtimali olmayan "taarruz" kararı verilir. Zira, düşman kuvveti kuvâ-yı Millîye'ye nazaran on kat daha fazladır. Bu karara engel olamayan Miralay Şefik Bey, üzerine mesuliyet almaktan çekinerek 15.10.35 tarihli şifreyle istifasını, Harbiye Nezâreti'ne bildirir. Harbiye Nazırı, 16.10.35 tarih ve 44 numaralı telgrafta, "...Herhalde Aydın'a taarruz yapılmaması hususunun teminini son derece rica ederim. Çünkü bunun maddeten imkâmı olmadığı gibi şu sırada siyasetinde katıyen caiz değildir... Zat-ı alilerinizin o cepheden ayrılmasını münasip görmüyorum." demektedir. Demirci Mehmed Efe'ye gönderilen telgrafta da şu ifadeler

73. ATASE Arşivi, Arşiv no: 7/3446, Dolap No: 7(5-2), Dosya No: 5(3), Göz No: 4 (20), Klasör No: 404, Fihrist No:96.

74. ATASE Arşivi, Arşiv no: 6/3420, Dolap No: 7(5-2), Dosya No: 9(12-14) Göz No: 3(14), Klasör no: 404, Fihrist No:7.

75. Herbiri ayrı bir inceleme olabilecek olan bu konular ve Aydın Kuvâ-yı Millîyesi ile münasebeti şurada incelenmiştir: Turan Akkoyun, *İstiklâl Savaşı'nda Aydın Kuvâ-yı Millîyesi*, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988, ss.75-101.

dikkati çekiyor. "Kuvâ-yı Milliye'nin başlarında müdür efeleri olduğu halde gösterdikleri kahramanlığı Osmanlı tarihi şerefle kaydedecektir." Kuvâ-yı Milliye sayesinde bir tahkik heyetinin gönderildiği belirtilmekte ve şu açıklamada bulunmaktadır: "... Şu sırada tarafımızdan yapılacak bir taarruza kalkmak, heyetin lehimize yazdığı rapor üzerine Paris'te aksi tesir yapabilir... Binaenaleyh bu raporun Paris'te yapacağı tesirin neticesini beklemek hayırlı olacaktır."(76) Taarruz fikri ortadan kaldırıp, baskın ve pusuya devam edildi.

Bu aylarda, Kuvâ-yı Milliye'nin, Aydın havalisi dışında bir "suskunluk" devresine girdiği görülüyor. Nitekim, Heyet-i Temsiliye'nin 11.11.35 tarihli kararında, "...Aydın Cephesinden başka mahalde müfrezeler hal-i faaliyetde bulunmadığı..."(77) belirtilmektedir.

8. Heyet-i Temsiliye 16.11.335 tarihinde Harbiye Nezâreti'ne "Aydın Cephesi teşkilâtının üç muntıkaya taksim ve cümlesine Refet Bey'in nâm-ı müstear ile kumanda..."(78) etmesini yazdı.

Atatürk, Nutuk'da, Refet Bey'in Nazilli'ye gitmesi hakkında, şu açıklamada bulunur: "Nazilli'ye giden Refet Paşa, Demirci Mehmed Efe'den kumandayı almağa lüzum ve bunda bir fayda görmemiş, veyahut, kimbilir, belki de kumandaya vaziyet ettirilmemiş! Demirci Efe'nin maiyetinde, erkânıharp gibi ifa-yı vazife etmeği daha faydalı müreccab görmüş... Refet Paşa bunu bize bildirildi. Mahalli şeraiti yakından görmüş olan bir zatın kararını nakzetmek ekseriye müşküldür. Çünkü, ya hakikaten Refet Paşa'nın gördüğü ve tercih ettiği gibi, Efe'nin kumandasını idame etmekte ve ona muavin olmakta fayda vardı. Veyahut, Refet Paşa o cephenin kumandasına lisebebin milesbap vaziyet edemiyordu. Her iki ihtimale göre behemahal, kumandayı al, diye emir vermek bisut olurdu."(79)

76. M.Şefik, *a.g.e.*, C.III, s.5-6.

77. Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974, s.51.

78. *Ay.es.*, 58.

79. Gazi M.Kemal, *Nutuk-Söylev*, C.I, Ankara 1987, s.380.

9. 22.11.35 tarihli şifreden, 21 Kasım'daki maharebelerde "...en meşhûr zeybeklerden Gökçen Efe, pek büyük bir kahramanlıklardan sonra şehid düşmüş..."(80) olduğu anlaşıyor.

Telgraflardan Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nin faaliyetlerini takip ettiğimizde, Kasım-Aralık aylarında, "... Ödemiş cephe-i harbinde Yunanlılar tamamen perişan edilmiştir. Müsademeye nihayet verilmiştir..."(81) "Ödemiş Cephesi Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığından gönderilen raporda, Ödemiş ve havâlisinde vukubulan muharebat-ı ahirede Yunanlılardan 800 maktul, 400 ağır, 500 mecrûh ki, cem'an 1700 maktul ve mecrûh bulunduğu ve bunlar mayanında büyük ve küçük rütbeli 25 zâbitin ağırca mecrûh düştüğü..."(82) bildirilmektedir.

Demirci Mehmed Efe'den, İzmir'e Doğru Gazetesi'ne 12.12.35 ve Sivas Heyet-i Temsilîyesi'ne 15.12.35 tarihiyle çekilen telgrafta "Aydın gediğindeki" muharebeler hakkında bilgi verilmektedir. "...Yunanlıların kaçırabildikleri maktûllerini büyük çukurlara ellişer-altmışar kişi olarak defn etmekte oldukları bu defa Nazilli'ye getirilen esirâtın ifadesinden anlaşılmıştır..."(83)

10. 13/14.12.35 tarihinde Nazilli'den, "Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" Demirci Mehmed Efe tarafından çekilen şifrede, "...bu cepheye aid her türlü emirlerinizi bilâtereddüd ifa ettireceğimi arz ve te'min ederim"(84) denilmektedir.

80. ATASE Arşivi, Arşiv No: I/16, Dolap No: 3(43), Dosya No: 94(26), Göz No: 5 (23), Klasör No: 186, Fihrist No: 93. "Gökçen Efe'nin ebedi ziyanından çok müteessir olmuş idik. Türk vasıflarını taşıyan şuurlu, secî, çok vatansever bir Türk yiğidi idi." M.Şefik, *a.g.e.*, C.III, s.43; "Harbiye Nezâretine, Gökçen Efe vatanperverdir. Namuslu bir mücâhid idi. Vatan kurbanı olan bu şehid mücâhidin terk ettiği ailenin on beş kişisi muhacirdir. Vatan uğrunda hayatını feda eden şehidin ailesine yapılacak yardımın sûratle temin buyrulmasını ehemmiyetle istirham eylerim." 20 Kânun evvel 335 tarihli, Nazilli, Aydın Jandarma Kumandanı Abidin ve Demirci Mehmed Efe imzalı yazı; ATASE Arşivi, Arşiv No: I/116, Dolap No: 3(48), Dosya No: 94(26), Göz No: 5(23), Klasör No: 186, Fihrist No:165.

81. *İzmir'e Doğru*, 4 Kânun evvel 335.

82. *İzmir'e Doğru*, 7 Kânun evvel 335.

83. *İzmir'e Doğru*, 18 Kânun evvel 335; ATASE Arşivi, Arşiv No: I/2, Dolap No: 2 (50), Dosya No: 414(159), Göz No: 4(4), Klasör No:115, Fihrist No:36.

84. ATASE Arşivi, Arşiv No: I/105, Dolap No: 5(49), Dosya No: 18(7), Göz No: I(1), Klasör No: 258, Fihrist No:28.

11.12 Ocak 1920'de İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açılması cephelerde, gözle görülür bir suskunluğa sebep olmakla beraber çarpışmalar, baskınlar ve pusular devam edip gitmektedir. Türk kadınları da bu çarpışmalarda üzerine düşen görevleri yerine getirmektedir. "Hâlâ Aydın sırtları üzerinde devâm eden şanlı mücâhedât-ı millîyenin kadın kahramanları var..."(85) 6 Şubat'da "Merkezi Nazilli'de bulunmak üzere Menderes Grubu namında bir kumandanlık"(86) kuruldu. "19.3.36'da Miralay Refet Bey'in tebliği ile "Menderes Grubu" namını taşıyan mıntıkamız, "İzmir Cenub Cephesi" namını aldı."(87)

Miralay Refet Bey'in, "Gavga raporları"nda sık sık "vaz'iyetde tebeddül yokdur" ifadesinin kullanılmasına karşılık, 9 Şubat 336 tarihiyle kumandanlara çektiği şifreyle, Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıların taarruza hazırlandıklarını haber veriyordu.(88)

Aydın Cephesi'nde de, diğer cephelerde olduğu gibi genel bir "sessizlik" görülmektedir. Zaman zaman meydana gelen olaylar bu sessizliği bozarsa da, cephe, Yunan taarruzuna kadar susar.

Beş-altı ay kadar süren sessizlik, Yunan taarruzuyla bozulacaktır. Gelişen olaylar, Kuvâ-yı Milliye'nin tasfiye edilmesini hızlandıracak ve gerçekleştirecektir.

D. Büyük Millet Meclisi, İç Ayaklanmalar ve Aydın Zeybekleri:

1. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan M.Kemal Paşa, orada fazla durmayarak, Havza Genelgesi (28 Mayıs), Amasya Tamimi (21/2 Haziran)'ni yayınlayıp, Erzurum (23 Temmuz-7 Ağustos), Sivas (4-11 Eylül) Kongrelerini yapıp, birbirinden kopuk Müdafaa-ı Hukuk

85. *Hâkimiyet-i Millîye*, 15 Kânun Sani 336.

86. ATASE Arşivi, 57. Tümen Kumandanlığı Harp Ceridesi, 5.2.1336- 5.5.1336, Arşiv No: 6/3420, Dolap No: 7(5), Dosya No: 17 H(12-48), Göz No: 3(15), Klasör No: 404; Bu kumandanlığa bağlı olmak üzere cephe hudutları oluşturuldu. Bunlar; 1. Balyanbolu Cephesi Hududu, 2.Aydın Cephesi Hududu, 3.Koçarlı Cephesi Hududu, 4.Söke Mıntıkası Hududu, 5.Kuşadası Hududu. M.Şefik, *a.g.ê.*, C.III, s.26.

87. *Ay.es.*, C.III, s.33.

88. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı:17, Vesika No: 450.

Cemiyetlerini, Anadolu ve Rumeli M.H.C. adı altında birleştirmiş, seçilen Heyet'i Temsiliye'ye 'reis' olmuş, meclisin açılması için İstanbul'a baskı yapmış ve bunun üzerine seçimler yapılarak, 12 Ocak 1920 tarihinde Meclis-i Mebusan İstanbul'da çalışmalarına başlamış, 28 Ocak'ta da Misak-ı Milli esaslarını kabul etmiştir. Bu gelişmeler üzerine İtilaf Devletleri 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal ettiler. Böylece İstanbul'da meclisin çalışma imkânı yok edilmişti. 23 Nisan 1920'de Ankara'da, Büyük Millet Meclisi'nin açıldığını ve 'reis'liğine de M.Kemal Paşanın getirildiğini görüyoruz.

Bu aşamada 'vatan' kavramında büyük bir değişiklik göze çarpıyor. Amasya Tamimi'nde "vatanın tamamıyeti milletin istiklâli tehlikededir." denilmiş ancak, 'vatan'dan ne kastedildiği üzerinde durulmamıştı. Bu kavram, Erzurum Kongresi kararlarında biraz daha berraklaşır; "millî hudutlar dahilinde vatan bir bütündür." ve 'millî hudutlar' Misak-ı Milli esaslarıyla tayin edilir.

2. Millî Mücadele'nin hukukî bir statü kazandığı B.M.M.'nin açıldığı günler 'çok nazık bir devir' idi.(89) Balıkesir havalisinde Anzavur ayaklanmasının bastırılması faaliyetleri devam etmekte iken, Düzce'de bir ayaklanma çıkmış ve kısa zamanda Bolu, Beypazarı, Nallıhan havalisine kadar yayılmıştır.(90) Mayıs ayı başlarında da, Konya'da bir ayaklanma ortaya çıktı.

Cephelerde, düşmana karşı süren mücadele, yine karşı güçlerin tazyiki ile cephe gerisine taşmış oluyordu. Bir de bunlara Antalya limanı vasıtasıyla ülkeye sokulan 'fesatçı adamlar' eklenmiştir.

"Büyük Millet Meclisi emri ile Reis Mustafa Kemal" imzasıyla, "Meclisin memlekete neşrettiği ilk beyanname"(91) den alacağımız şu satırlar bize o günler hakkında isabetli karar vermemizi sağlayacaktır. "... İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar

89. M.Şefik, *a.g.e.*, C.III, s.126-9.

90. Rüknu Özkök, *Millî Mücadele Başlarken, Bolu Düzce İsyanları*, ş.y., Mart 1971, s.245 vd.

91. Yunus Nadi, *Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar*, İstanbul 1955, s.49-50; Krş. *Zabıt Ceridesi*, C.I, 6.Celse, Ankara 1940, s.60.

söylüyorlar... Biz vekilleriniz Cenabihak ve Rusulekrem namına yemin ederiz ki, padişaha, Halife'ye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksad vatani müdafaa eden kuvvetleri aldatılan müslümanların elleri ile mahvetmek ve memleketi sahipsiz, müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hind'in, Mısır'ın başına gelen halden vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın. İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını elhasıl vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri, din ve milletlerinin şerefi için kan dökerken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisinin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin..."

3. Bu 'nazık devir'de Kuvâ-yı Milliye bir taraftan düşmanı durdurmak-oyalamak, diğer taraftan ayaklananlar üzerine kuvvet göndermek gibi faaliyetlerde bulunuyordu. Bu esnada esnek davranmak telafisi mümkün olmayacak neticelere sebep olabilirdi. Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmed Efe'nin bu devirde büyük faydaları olduğunu belirtelim. Miralay M.Şefik Bey de şöyle bir ızahatta bulunuyor; "Demirci Efe çok sert telgraflarını oraya buraya yazar. Mutasarrıf demez, müftü demez yüzlerine karşı söylerdi. Demirci Efe, Kuvâyı Milliye ve cephe uğruna yaptığı bu teftiş politikası yüzünden; muntıkamız ileri gelenlerinden pek çoklarını ve bazı yüksek memurlarını kendisinden soğutmuş ve onların husumetlerini üzerine çekmiş bulunuyordu. Fakat aleyhtarların yola getirilmesi başka türlü olmuyordu." "Efe'nin 'sert tavrı' konusunda, Nazilli Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı ilk sekreteri Cevat Sökmensüer de, hatıralarında şu bilgiye ye veriyor; (Demirci Efe'nin mühürlediği bir ilânda) "Herhangi bir zeybek veya efe, verilecek millî görevi kabul etmez de giderse evi yakılacağı gibi nerede yakalanırsa öldürülecektir, denilmişti. Bu suretle zeybekler tamamen efenin emrine girmişlerdi ve tehlike azalmıştı."(92)

Demirci Mehmed Efe'nin 'çok sert telgrafları'ndan bir tanesi; "Düşman vatan içinde ve biz bir avuç Kuvâ-yı Milliye onun karşısındayız. Memleketlerimiz, evlerimiz, barklarımız yakılıp

92. Sökmensüer, *a.g.e.*, s.45-6; "Demirci Mehmed Efe'nin en ilginç taraflarından biri kurduğu 'divan-ı harp'lerdir. Efe, hem hakim hem savcı bazen de cellat olurdu." Üsküp, *a.g.e.*, ss.48-55.

yıkılıyor. Kızlarımızın, karılarımızın ırz ve namuslarına tecavüz ediliyor. Düşmanın amacı Türk milletinin ve ümmeti Muhammedin ortadan kaldırılmasıdır. Elinizden gelirse Allah'ın emrine uyarak gelin de burada gavura karşı koyun. Fakat biz sizden bunu dahi istemeyiz. Yeter ki bizi arkadan vurmayın. Yoksa yarın ahirette bütün yetimlerimizle ve bütün şehitlerimizle iki ellerimiz yakalarınızdadır. Eğer bizi mecbur ederseniz size bu cezaların en dehşetlilerini dünyada da gösteririz."(93)

4. Düzce ayaklanması 13 Nisan 1920'de başladı. Mevcud kuvvetler tarafından bastırılmadı. Çeşitli tedbirler alınırken Nazilli'de bulunan Miralay Refet Bey'e Aydın Cephesi'nden seçme bir süvari bölüğü ile sevki emredildi. Bu bölük Ankara'ya gelmesine rağmen, Kuvâ-yı Milliye birlikleri, "... Gerede ve Bolu havalisinde asiler karşısında..." geri çekilince, ".... Jandarma Yüzbaşı (Arap) Nuri Bey kumandasında bir kaç yüz zeybek suvarisinin Aydın Cephesi'nden acilen" gönderilmesi istendi.

Demirci Mehmed Efe, Dokuzun Mehmed Efe, Postlu Mestan Efe ve Zurnacı Ali Efe kumandalarında 100'er atlı zeybek ve bunların aralarına ilave edilen cem'an 300 atlıdan mürekkep üç bölük teşkil edip, Jandarma Yüzbaşı Nuri Bey kumandasında Bolu'ya gönderdi.

Refet Bey burada, 2 tabur nizamiye, 4 dağ topu, 5 makınalı tüfek, 300 zeybek suvarisinden mürekkep 'Binbaşı Nazım Bey Müfrezesi'ni kurdu.(94)

5. 15 Mayıs 1920'de Mudurnu'ya ulaşan Aydın zeybekleri halkın günlerden beri çekilen ızdırabını ınutturmuş ve sevincinden çılgına dönmesine vesile olmuştur.

Yunanlılar tarafından işgale uğrayan memleketlerini kurtarmak için cephe kuran, kahramanca döğüşen Aydın Kuvâyı Milliyecileri şimdi de, Bolu ve Düzce'de çıkan isyan galleini bastırmak için düşman karşısındaki çoluğunu-çocuğunu Tanrı'ya

93. Özkök, *a.g.e.*, s.258-9.

94. Nami Malkoç, *920 (336) Yılıın Kurtuluş Savaşları*, İstanbul 1937, s.28.

emanet ederek yardıma koştı. Buralardaki kanlı muharebeler, Kuvâ-yı Milliye'nin zaferiyle neticelendi.(95)

6. B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa, Aydın Kuvâyı Milliyesi'nin Bolu-Düzce ayaklanmalarının bastırılmasında gösterdiği gayreti şöyle ifade etmiştir:(96)

"Ankara
11 Haziran 1336"

Besmele

Umûm Kumandan Demirci Mehmed Efe kardeşime,

Kahraman efelerinize, size gönderiyorum. Aydın'ın bu doğru özlü ve fedakâr evladları Bolu ve Düzce havâlisinde memleketimizi gavurların esaretine düşürmeğe çalışan hainleri pek kahramanca sette ve fedakârane te'dip ettiler. Vatanımıza büyük hizmetleri ifa etdiler. Allah iki cihanda azız etsin. Kendilerine Umûm kumandanları olan zât-ı alinize Büyük Millet Meclisi'nin kalbi ve samimi teşekkûratını takdim eder, gözlerinden öperim, Kardeşim efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal."

M.Kemal Paşa'nın Demirci Mehmed Efe'ye bu teşekkürü (yazısı) o günlerin vaziyetini en iyi şekilde ortaya koymakta olduğu kanaatindeyiz. Şeref Üsküp'e göre, Demirci Mehmed Efe "bu mektubu şereflerin en büyüğü olarak kabul eder bununla yetinirdi."(97) M.Kemal Paşa bu mektubunda, hem Efe'yi gururlandırmak, hem de gösterdiği başarı neticesinde, şahsında tüm Kuvâ-yı Milliye birliklerine açıkca teşekkür etmek istemiştir.

95. Bolu-Düzce-Mudurnu civarındaki iç ayaklanmaların bastırılması çalışmalarında Aydın zeybeklerinin faaliyetleri için bkz. Selim Sarımbay, *İstiklâl Savaşında Mudurnu-Bolu-Düzce*, Aydın 1943, s.79-83. Aydın Kuvâ-yı Milliyesi'nden bazı birlikler bu yöreden başka yerlerdeki iç ayaklanmaların bastırılması görevini de başarı ile yerine getirmiştir. İkinci Anzavur ve İkinci Konya ayaklanmalarında olduğu gibi.

96. Yüksek Lisans çalışmamızı sürdürürken, Demirci Mehmed Efe'nin oğlu Avukat Mehmet Demirci Efe'den fotokopisi alındı. burada, kendisine bir kez daha teşekkür ederim.

97. Üsküp, *a.g.e.*, s.53.

علی سلطان در محل محمداف و فرزند

1247 0000 11

فهمان خبر کسی سکه نکریدید . ایندین بولوروی اولدی و دلال اولور و دوزخ
هوالبند . حکمتی طاورلک اسانه دیاورمک چالسان حالری بک فهمانم
و دلالان نادیدید . و طغنه بول همدن ایضا ایبار . اه ایکی همدن عزیز استون
کنه دانه و عظم قوراندی اولون زاج ایبار . بول سله محمدن قلی و صیمی شکر ایقدیم
ایک دکر دله ایبار قورمک ایبار

الحمد لله

✓

